

پیشگیری از بزهکاری کارمندان بانکی افغانستان (با تأکید بر کاربرست تکنیک‌های رونالد کلارک)

نوع مقاله: پژوهشی

محمود پوپل^۱

عبدالرضا جوان جعفری بجنوری^۲

سیدحسین حسینی^۳

سیدمهدی سیدزاده^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۴/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۸/۱۲

چکیده

بزهکاری کارمندان بانکی معمولاً با انگیزه مالی از قبیل پولشویی، اختلاس، سرقت از بانک، جعل اسناد و... ارتکاب می‌یابد، که آثار مخربی بر نظام بانکی به جای می‌گذارد. پرونده‌های قضایی در افغانستان نیز نشان می‌دهد که کارمندان بانک‌ها مرتکب جرایم مختلفی به میزان صدها میلیون دلار آمریکایی شده‌اند. این نرخ بالای از بزهکاری، نظام بانکی افغانستان را در معرض تهدید جدی قرار داده است. بنابراین تحلیل و بررسی پیشگیری وضعی بزهکاری کارمندان بانکی بر اساس تکنیک‌های چهارگانه رونالد کلارک (افزایش تلاش، افزایش خطر برای ارتکاب جرم، کاهش منافع جرم و حذف معاذیر) در نظام بانکی افغانستان از اهمیت فراوانی برخوردار است. تکنیک افزایش تلاش و زحمت برای ارتکاب جرم: کلارک پنج راهکار را زیر مجموعه این تکنیک قرار داده است، که دو راهکار آن (سخت کردن آماج جرم و کنترل ابزارهای تسهیل‌کننده جرم) در پیشگیری از بزهکاری کارمندان بانکی افغانستان کاربرد دارد. به طور نمونه نظام بانکی افغانستان در زمینه دشوار نمودن آماج بزهکاری کارمندان، آنها را مکلف به گزارش‌دهی به مافوق و نیز ثبت دارایی‌هایشان در ریاست ثبت دارایی اداره امور نموده است. اما در زمینه کنترل ابزارهای تسهیل‌کننده بزهکاری کارمندان، تلاش مؤثری انجام نداده است. مثلاً به وضعیت مالی و افزایش حقوق کارمندان که نقش مؤثر در پیشگیری از بزهکاری آنان دارد، توجه جدی نکرده است.

^۱ دانش آموخته دکتری حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران

Mahmoodpopal35@gmail.com

javan@um.ac.ir

^۲ استاد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران (نویسنده مسئول)

shosseii@um.ac.ir

^۳ دانشیار حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران.

seidzade@um.ac.ir

^۴ استادیار حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران.

تکنیک افزایش خطرات جرم: کلارک این تکنیک را شامل راهکاری نظارتی از قبیل نظارت رسمی، طبیعی و... می‌داند. قانونگذار افغانستان هنگام وضع قوانین بانکی، همه راهکارهای این تکنیک را جهت پیشگیری از بزهکاری کارمندان بانکی مدنظر قرار داده است. مثلاً در گام نخست بانک‌ها را علی‌رغم تفتیش از سوی بانک مرکزی، مکلف به ایجاد واحد بررسی داخلی، نظارت کارمندان و... نموده است. سپس به اقدامات پیشگیرانه مؤثری از قبیل اتخاذ رویکردهای کوتاه مدت از قبیل تشکیل اتاق مانیتورینگ، تغییر رمزهای شبکه و... نیز تأکید ویژه نموده است که اعمال کاربست این تکنیک تا حدی زیادی توانسته از بزهکاری کارمندان بانک پیشگیری نماید.

تکنیک کاهش منافع و عواید حاصله از جرم: کلارک چهار راهکار را زیر مجموعه این تکنیک قرار داده است، که ب با توجه به قوانین بانکی افغانستان دو راهکار آن (حذف آماج جرم و محروم نمودن از منافع) در پیشگیری از بزهکاری افغانستان کاربرد دارد. به طور نمونه به منظور پیشگیری از بزهکاری کارمندان بانکی، خویشاوندگماری در بانک‌های افغانستان منع شده است. یعنی از این طریق کارمندان از منافع شان محروم شده و میزان بزهکاری آنان را کاهش می‌یابد.

تکنیک چهارم؛ حذف معاذیر است که کلارک در این تکنیک بیشتر به آموزش و توانمندسازی کارمندان اشاره نموده است. در نظام افغانستان نیز به آموزش و توانمندسازی کارمندان بانکی تأکید شده است. اما مسئله مهمی که در این تکنیک قابل بررسی است اینکه نظام بانکی افغانستان باید مثل نظام بانکی سایر کشورها کدهای رفتاری برای کارمندان تدوین نموده تا از این طریق نرخ بزهکاری آنان را کاهش دهد.

واژگان کلیدی: بزهکاری کارمندان بانکی، پیشگیری وضعی، کدهای رفتاری، مانیتورینگ، نظارت و نظام بانکی افغانستان.

طبقه‌بندی JEL: K22, K24, B26

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

در جوامع از گذشته‌های دور رفتارهای مجرمانه وجود داشت که برای جلوگیری از آن در ابتدا دانشمندان به این باور بودند که با اعمال مجازات سنگین می‌توان آمار جرایم را کاهش داد. ولی بعداً اطلاعات و تحقیقات دهه‌های اخیر این اندیشه را در حل مشکل جرم و مهار آن ناکام دانست. به همین دلیل دانشمندان توجه خود را به پیشگیری از جرم معطوف داشتند، زیرا پیشگیری آسان‌ترین و کم هزینه‌ترین شیوه اصلاح یا درمان و مجازات است (میر محمد صادقی، ۱۳۷۴، ۲۵۵). در اصطلاح سیاست جنایی پیشگیری به معنای استفاده از راهکارهای مختلف، برای جلوگیری از وقوع بزهکاری است. اما از نظر علمی به هر اقدام سیاست جنایی با هدف تحدید امکان پیشامد جنایی از راه‌های مختلف است، به ویژه بدون اتکاء بر کیفر یا اجرای آن (اردبیلی، ۱۳۸۳، ۲۶). پیشگیری از جرم مشتمل بر گستره‌ی وسیعی از اقدامات و فعالیت‌هایی است که هدف همگی آن‌ها کاهش از جرم است (استیون پی، ۱۳۹۳، ۲۸۵). یکی از تدابیر و اقداماتی که به کمک تکنیک‌های آن می‌توان از جرم پیشگیری نمود، تدابیر پیشگیرانه وضعی است. پیشگیری وضعی از جرم، علم کاهش فرصت‌های ارتکاب جرم است. این نظریه بر انواع خاص جرم و بی‌نظمی متمرکز می‌شود و ساختار فرصت‌هایی که وقوع این جرائم و بی‌نظمی‌ها را افزایش می‌دهند، تحلیل می‌کند (کلارک، ۱۳۹۳، ۱۲۴۲). به تعبیر دیگر، پیشگیری وضعی عبارت از مجموعه اقدامات و تدابیری از قبیل مدیریت، طراحی یا مداخله‌ی فوری در محیط پیرامون است که به صورت هدفمند و دائمی اجرا می‌شوند، طوری که تا حد امکان فرصت‌های ارتکاب جرم را کاهش داده و خطرات آن را افزایش می‌دهد. برخی دیگر پیشگیری وضعی را "اقدام‌های غیرکیفری می‌داند که هدفشان جلوگیری از عمل در آوردن اندیشه مجرمانه، با تغییر دادن اوضاع و احوال خاصی است که یک سلسله جرائم مشابه در آن به وقوع پیوسته است یا ممکن است در آن اوضاع و احوال ارتکاب بیاید. یعنی در صدد تغییر وضعیت متصل به جرم و تبادله جرم به ضرر مجرم است (گسن، ۱۳۷۶، ۶۱۰ و محمد نسل و دیگران، ۱۳۹۱، ۶۰)".

جرایم بانکی از جمله جرایمی به شمار می‌روند که در پرتو آن ارزش‌های اقتصادی نقض شده و باید و نبایدهای حقوق کیفری اقتصادی کنار گذاشته می‌شوند و نظام بانکی و امنیت اقتصادی به چالش‌های جدی مواجه می‌رسد (نیازپور، ۱۳۹۷، ۴۷۸). رفتارهای مجرمانه بانکی ممکن گاهی توسط کارمندان و گاهی هم بوسیله مشتریان بانک که غالباً با انگیزه و اهداف مالی همراه است، ارتکاب یابد. جرایم بانکی از سوی کارمندان، متنوع و پیچیده هستند؛ از قبیل سرقت اموال بانکی، کلاهبرداری، اختلاس، پولشویی، جعل اسناد بانکی و... البته اینگونه جرایم خاص نظام بانکی نیستند، بلکه یکی از بسترهای وقوع آن نظام بانکی است. اما جرایم بانکی مربوط به معاملات ارزی، تأسیس و نحوه فعالیت

بانک‌ها بر خلاف قوانین و مقررات و... به عنوان جرایم خاص بانکی مطرح است (مهدوی پور، ۱۳۹۵، ۱۰۷؛ مشهدی‌زاده، ۱۴۰۱، ۲۲ و آذری متین، ۱۳۹۸، ۲۶۷).

جرایم بانکی به ویژه جرایم کارمندان بانکی در افغانستان نیز به عنوان یکی از چالش‌های مهم عصر حاضر در سطح ملی و بین‌المللی با تحمیل هزینه‌های زیاد توجه مقامات مسئول را به خود جلب نموده است. بزهکاری کارمندان بانکی تبعات منفی زیادی بر نظام بانکی و اقتصاد افغانستان گذاشته است. مثلاً در پرونده‌ای، کارمندان یکی از شعبات کابل بانک‌نو شهر کابل، در سرقت بیش از شش صد هزار دالر آمریکایی و یک و نیم میلیون افغانی در سال ۱۳۹۲ همکاری نموده‌اند (اطلاعات روز، ۱۳۹۲). در پرونده‌ای دیگر مدیر نمایندگی بانک ملی افغان در ولایت بغلان به اتهام پولشویی به مبلغ ۶ میلیون و ۷۴۰ هزار افغانی، متهم و فاعل اصلی جرم پولشویی شناخته شده است (آرش، ۱۴۰۰). همچنین در پرونده دیگری مدیران کابل بانک متهم به اختلاس صد ها میلیون دلار آمریکایی شدند که علی‌رغم سقوط این بانک باعث آسیب جدی به روابط کمک کنندگان بین‌المللی، از بین رفتن اعتماد مردم و حتی فروپاشی نظام بانکی افغانستان گردید (حکیمی، ۱۳۹۳، ۱۱). با توجه به گذشته تاریخ جرایم بانکی و این حجم از بزهکاری کارمندان بانکی در افغانستان، پیشگیری وضعی از بزهکاری کارمندان بانکی در افغانستان یک امر ضروری است. همچنین لازم است که مقامات و مدیران نظام بانکی در افغانستان به منظور کنترل و مدیریت صحیح فعالیت‌های کارکنان خود، به برنامه‌ریزی دقیق بپردازند. زیرا؛ در حوزه بانکی، پیشگیری از بزهکاری کارمندان بانکی یکی از مسائل حیاتی در افغانستان است که نیازمند راهکارهای معقول و مؤثر است. لذا، لازم و ضروری است که مسئولین به دنبال راه حل و چاره‌جویی به منظور پیشگیری از جرایم بانکی به خصوص ارتکاب این جرایم از سوی کارمندان بانکی باشد.

با توجه به این مقدمه پژوهشگران در این پژوهش به دنبال پاسخ‌گویی به این سوالات اصلی است که کاربست تکنیک‌های پیشگیری وضعی از بزهکاری کارمندان بانکی افغانستان کدامند؟ و چه مواردی می‌تواند به عنوان راهکارهای پیشگیری وضعی از بزهکاری کارمندان بانکی افغانستان مطرح باشد؟ در نهایت پژوهش حاضر در پاسخ به سوالات فوق و با مبنا قرار دادن تکنیک‌های کلارک به تحلیل کاربست تکنیک‌های پیشگیری وضعی بزهکاری کارمندان بانکی افغانستان از طریق روش مصاحبه بدون ساختار^۲ و مطالعات کتابخانه‌ای (توصیفی و تحلیلی) می‌پردازد.

۱ - Hakimi.

۲ - با برخی از مدیران ارشد شعبه مرکزی عزیزی بانک در تاریخ ۱۴۰۱/۱۰/۲۹ مصاحبه انجام شده است.

۱- کاربست تکنیک‌های مبتنی بر افزایش تلاش و زحمت^۱ برای ارتکاب جرم

به نظر کلارک هرچه تلاش ارتکاب جرم کمتر باشد، میزان جرایم ارتكابی بیشتر خواهد بود و برعکس، هرچه تلاش ارتکاب جرم بیشتر گردد، میزان جرایم ارتكابی کمتر خواهد گردید (محمد نسل و یوسف‌وند، ۱۳۸۹، ۱۵۱). کلارک برای این تکنیک راهکارهای متعددی ارائه داده است. از طریق دو راهکار آن (سخت کردن آماج جرم و کنترل تسهیل‌کننده جرم) در نظام بانکی افغانستان از بزهکاری کارمندان پیشگیری نمود.

۱-۱- سخت کردن آماج جرم

به عقیده کلارک یکی از تکنیک‌های پیشگیری وضعی، دشوار کردن آماج جرم است که معمولاً از طریق فرصت‌زدایی و کنترل ابزار ارتکاب جرم محقق می‌شود (ابراهیمی، ۱۳۹۰، ۱۰۰ و نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۳، ۵۸۱). به تعبیر دیگر در این تکنیک به دنبال این هستیم تا با ایجاد موانعی، مرحله اندیشه و تفکر به انجام عمل مجرمانه را سخت نموده یا در صورت امکان غیر ممکن سازیم تا بزهکار به دشواری و سختی مواجه شده و تمایل خود را به ارتکاب جرم از دست بدهد (حسینی و ملازمیان، ۱۳۹۴، ۷۵). با توجه به قوانین بانکی افغانستان می‌توان گفت که یکی از بهترین کاربست تکنیک‌های سخت کردن آماج جرم که نقش مؤثر در پیشگیری وضعی از بزهکاری کارمندان بانکی افغانستان دارد، ثبت دارایی (عمدتاً مالی) آنان است. لذا به منظور کاهش بزهکاری ایجاب می‌کند، که کارمندان بانکی که سرمایه‌شان به شکل مرموز و نامعقول افزایش یافته و مازاد بر درآمدشان است، در پنجه قانون قرار گیرند. برای تحقق این هدف سنجش دارایی‌های کارمندانی که مستعد تحصیل مال نامشروع هستند، ضروری به نظر می‌رسد. زیرا؛ می‌تواند در جاذبه زدایی بزهکاری کارمندان بانک مؤثر واقع شود. مثلاً آن‌عده از کارمندان بانکی که بواسطه شغل خود فرصت ارتکاب جرایم را دارند، در صورتی که اموال خود را در معرض ارزیابی از طریق مسئولین نظارتی ببینند، میل به ارتکاب جرایم آنان کاهش یافته و احتمال شروع به جرم آنان کمتر می‌شود. زیرا افزایش ناگهانی دارایی‌های کارمندان و خانواده آنان بدون دلیل قانونی می‌تواند ناشی از نامشروع بودن آن دارایی باشد. قانونگذار افغانستان تلاش مؤثری که در این زمینه انجام داده است اینکه با استفاده از کاربست این تکنیک برای پیشگیری از بزهکاری، تمام کارمندان را مکلف به ثبت دارایی‌هایشان در ریاست ثبت دارایی اداره امور نموده است. چنانکه ماده ۸ قانون اشاعه و ثبت دارایی‌های کارکنان دولتی، تمام کارکنان دولتی اعم از ملکی و نظامی (به ویژه کارمندان بانکی) را مکلف به ثبت و گزارش دارایی‌ها و عواید ناشی از وظیفه و دارایی‌ها خارج از وظیفه نموده است. ماده ۱۰۹ قانون بانک مرکزی نیز مقرر می‌کند

^۱ - Increasing perceived effort.

که اعضای مسلکی بانک مرکزی نیز مکلف هستند که هنگام استخدام، دارایی‌های خود را ثبت نمایند. اما بعد از جداسازی اداره ثبت و بررسی دارایی‌ها از اداره عالی مبارزه با فساد اداری و ادغام آن به اداره امور ریاست جمهوری توسط رئیس جمهور غنی از مؤثریت این تکنیک به منظور پیشگیری از بزهکاری کارمندان کاسته شده است. زیرا این ادغام، یک تصمیم نادرست و سفارشی از سوی رئیس جمهور غنی بوده که حتی باعث غارت دارایی‌ها عامه گردید. بنابراین پیشنهاد می‌شود که اداره ثبت دارایی به یک اداره مستقل تبدیل شود، به این دلیل که در کاهش بزهکاری کارمندان به ویژه مدیران بانکی مفید و مؤثر واقع خواهد شد.

دامنه شمول دارایی‌ها: در برخی کشورها دامنه شمول دارایی‌ها اموال غیر منقول، مطالبات و حقوق متعلق به آن می‌باشد. اما در برخی دیگر بدهی‌های کارمندان را نیز شامل می‌شود، کشورهای آمریکا، کانادا، استرالیا این ضابطه را اعمال می‌کنند (ویلی جان، ۱۳۸۱، ۱۸). اما از قانون ثبت اشاعه و ثبت دارایی‌های مقامات و کارکنان دولتی افغانستان استنباط می‌شود که دامنه شمول دارایی‌ها کارمندان دولتی اموال منقول و غیر منقول است (مواد ۵-۱۳). طبق ماده ۵ این قانون کارمندان دولتی، علی‌رغم ثبت اموال منقول و غیر منقول خویش، ملزم به ثبت دارایی‌های والدین، همسر و فرزندان خویش نیز می‌باشند.

زمان ثبت و اعلام دارایی: برخی کشورها مانند، آرژانتین، برزیل، لهستان، شیلی و تانزانیا، نظارت سالانه در ثبت دارایی‌ها مقامات عالی رتبه کشور خود را الزامی دانسته‌اند. اما در بسیاری از کشورهای دیگر این الزام در شروع تصدی و هنگام خروج از آن وجود دارد. در برخی کشورهای دیگر مدت مشخص برای این الزام اعلام شده است. به طور نمونه نمایندگان لهستانی در مدت ۳۰ روز پس از ورود به تصدی باید دارایی و وضعیت مالی خویش را به حکومت تحویل دهند. پس از آن سالانه نیز باید گزارش بدهند (مریم میرزایی، ۱۳۷۸، ۵۷). اما در ماده ۶ و ۱۲ قانون اشاعه و ثبت دارایی‌های مقامات و کارمندان دولتی افغانستان، زمان ثبت و اعلام دارایی حین انجام وظیفه و بعد از انتصاب وظیفه بیان شده است. ماده ۸ این قانون نیز مقرر می‌دارد که مقامات دولتی و سایر کارمندان ادارات مکلف هستند که دارایی‌ها، هدایا و عواید ناشی از وظیفه رسمی و خارج از وظایف رسمی شان را قبل از اشغال وظیفه و بعد از آن و در جریان وظیفه همه ساله در ماه اول سال به صورت رسمی در اداره مربوطه ثبت کنند.

۱ - حکومت پیشین افغانستان طبق ماده ۱۵۴ قانون اساسی در سال ۱۳۸۸ اداره ثبت و بررسی دارایی‌ها را بخاطر مبارزه با فساد در چهارچوب اداره عالی مبارزه با فساد اداری ایجاد کرد. اما در سال ۱۳۹۶ اشرف غنی احمدزی این اداره را به ریاست اداره امور ریاست جمهوری اسلامی افغانستان مدغم کرد که تا ظهور مجدد طالبان تحت ریاست عمومی اداره امور فعالیت داشت. (سایت رسمی اداره امور افغانستان https://aop.gov.af/dr/assets_registration)

از دیگر تکنیک‌های که کاربست آن می‌تواند آماج بزهکاری کارمندان بانکی را دشوار ساخته و باعث پیشگیری وضعی شود، ناامن کردن محیط بانکی برای کارمندان است. زیرا تخصصی و فنی بودن برخی مشاغل به ویژه امورات بانکی، در عمل موجب می‌گردد تا چندان نظارت‌پذیر نباشند و فرصت‌های مناسبی برای انجام جرم مهیا شود. از سوی دیگر خطرگریزی جرایم کارکنان بانکی با توجه به موقعیت شغلی شان، نسبت به سایر مجرمین بیشتر است. پس براساس تکنیک‌های پیشگیری وضعی کلارک ناامن کردن محیط بانکی برای ارتکاب جرم می‌تواند منجر به انصراف بزهکاری کارکنان بانکی شود. مثلاً یکی از عوامل مؤثری که می‌تواند نقش مهمی در ناامن کردن محیط جرایم کارکنان بانکی داشته باشد، تقویت گزارش‌دهی به مافوق و مقام ذیصلاح است. یعنی از تمام کارکنان بانکی خواسته شود تا در صورت مواجهه با عمل خلاف قانون، آن را به مقام ذیصلاح یا مافوق گزارش دهند (سلیمانی، ۱۳۹۳، ۸۰). در این صورت کارکنان بانکی همواره خود را در معرض شناسایی و گزارش‌دهی دیده که در نتیجه میزان بزهکاری آنان کاهش می‌یابد. زیرا هر لحظه ممکن است یکی از همکاران او اقدام به افشای اعمال خلاف قانون وی نماید. قانونگذار افغانستان نیز به منظور پیشگیری وضعی بزهکاری، کارمندان بانکی را ملزم به گزارش‌دهی نموده است.

الف- ماده ۱۵۲ قانون بانک مرکزی مقرر می‌دارد که مدیر تصفیه مکلف است، در خلال مدت دو هفته بعد از تاریخ انتصاب، اموال و دارائی بانک را فهرست نموده آن را به بانک مرکزی گزارش دهد.

ب- ماده ۳۲ و ۳۳ مقرر تنظیم فعالیت‌های صرافان و فراهم‌کنندگان خدمات پولی، صرافان و مسئولین خدمات پولی مکلف به گزارش‌دهی معاملات بالغ بر پنجمصد هزار افغانی و معادل آن به سایر اسعار خارجی نموده است.

۲-۱- کنترل ابزارهای تسهیل‌کننده بزهکاری

تکنیک دیگری که توسط کلارک برای افزایش تلاش ارتکاب جرم بیان شده است، کنترل ابزارهای تسهیل‌کننده جرم می‌باشد. به باور کلارک کنترل ابزارهای تسهیل‌کننده جرم وسایلی هستند که

۱- گزارش مدیر تصفیه باید حاوی این مطالب باشد: الف- تشخیص دارائی‌های بانک، شامل طلبات بانک از بابت

سهام سرمایه پرداخت نا شده، موافقت نامه‌ها و ضمانت‌های قرضه، خرید یا فروش و...

ب- تشخیص قراردادهای که از اثر آن دارائی‌های بانک، در اختیار طرف مقابل می‌باشد، به شمول موافقت نامه‌های کرایه، اجاره و رهن.

پ- قراردادهای مربوط به عرضه خدمات به بانک.

ت- معاملات قابل ملاحظه‌ای که بانک در خلال مدت ۳۰ روز قبل از تاریخ انتصاب مدیر تصفیه، انجام داده است.

ث- محاسبه اندازه سپرده‌های بیمه شده.

برای ارتکاب جرم لازم بوده و در صورت وجود، بزهکاران را تشویق به اعمال مجرمانه می‌نماید (کلارک، ۱۳۷۵، ۱۶۵). به عبارت دیگر کنترل ابزارهای تسهیل‌کننده جرم یکی از تکنیک‌های پیشگیری وضعی از جرایم است که به بزهکار کمک می‌کنند تا او جرمی را مرتکب شده یا اقدام به بی‌نظمی کند (کلارک و جان اک، ۱۳۸۸، ۱۹۷). بنابراین ابزارهای تسهیل‌کننده جرم توانایی بزهکاران را افزایش داده و به آنان کمک می‌کند تا بر اقدامات پیشگیرانه وضعی غلبه کنند.

یکی از بهترین کاربردها کنترل ابزارهای تسهیل‌کننده‌های جرم که می‌تواند باعث پیشگیری وضعی از بزهکاری کارمندان بانکی افغانستان شود، توجه به وضعیت مالی نامناسب آنان است. زیرا حقوق پایین و عدم توجه به معیشت کارمندان بانکی، احتمال بزهکاری آنان افزایش می‌دهد. چنانکه نظریه فشار اگنو نیز این موضوع را تأیید می‌کند، به عقیده وی فشارهایی که یک محیط خاص مثل سازمان یا اداره بر کارمندان خود وارد می‌کند، می‌تواند موجب جرایم درون‌سازمانی شود. مثلاً یکی از منابع فشار در بانک‌ها که می‌تواند وقوع جرم بانکی را در پی داشته باشد، احساس بی‌عدالتی و نارضایتی کارمندان است. زیرا؛ دریافت حقوق و دستمزد مالی کمتر نسبت به سایر کارمندان، عدم اقدامات تشویقی، رفتار نامناسب مافوق و فشار روانی شغل می‌تواند باعث نارضایتی و بی‌عدالتی شود. بدیهی است چنین احساسی کارمندان را به سوی بزهکاری سوق می‌دهد (سلیمانی، ۱۳۹۲، ۱۳۵). توجه به وضعیت مالی کارمندان از چند جهت انگیزه بزهکاری آنان را کاهش می‌دهد. اولاً؛ زمانی که درآمد کارمند مکفی مخارج زندگی وی باشد، احتمال بزهکاری آنان کاهش می‌یابد. ثانیاً هزینه جرایم بانکی از سوی کارمندان در صورت اثبات، رابطه مستقیم به حقوق و دستمزد وی دارد. بدین مفهوم که عدم تأمین مالی کارمندان بانکی موجب می‌شود که کسری درآمد خویش را از طریق بزهکاری تأمین نماید (دهستانی، ۱۳۹۴، ۱۱۰). در افغانستان نیز یکی از عواملی بزهکاری کارمندان بانکی نامناسب بودن وضعیت مالی است. بنابراین جهت پیشگیری از بزهکاری کارمندان، افزایش دستمزد و حقوق آنان از اهمیتی بسزایی برخوردار است.

از دیگر کاربردها تکنیک کنترل ابزارهای تسهیل‌کننده بزهکاری که می‌تواند از بزهکاری کارمندان بانکی پیشگیری کند، جا به جایی دوره‌ای آنان از یک بانک به بانک دیگر است. به این دلیل که استقرار طولانی مدت یک کارمند در یک سمت (مخصوصاً آن سمت دارای فرصت بیشتری برای ایجاد فساد باشد) موجب می‌شود که کارمند در خود نوعی احساس مالکیت نسبت به آن موقعیت کرده و در فرصت مناسب به معامله آن بپردازد. همچنین پا برجا بودن طولانی مدت یک کارمند بانک به او فرصت می‌دهد که در صورت تمایل به جرم مشتریان خود را به خوبی شناسایی کرده با آنها وارد معامله و تبانی شود (دادخواهی، ۱۳۹۰، ۲۲۹). پس با جا به جایی دوره‌ای کارمندان، تسهیل‌کننده‌ها جرایم کنترل شده و زمینه تخلف برای آنان سخت می‌شود. قانونگذار افغانستان نسبت به کاربردها

این تکنیک که نقش مهمی در پیشگیری از بزهکاری کارمندان دارد، سکوت اختیار نموده است. بهتر به نظر می‌رسد که نظام‌بانکی افغانستان از این تکنیک در زمینه پیشگیری وضعی از بزهکاری کارمندان خود استفاده نماید.

۲- کاربست تکنیک‌های مبتنی بر افزایش خطر جرم^۱

کلارک باور دارد که بزهکاران بیشتر از خطرهای دستگیری می‌ترسند تا عواقب آن و نگرانی آنان عقلانی است. زیرا در صورت دستگیری نمی‌توانند از مجازات فرار کنند ولی با اعمال احتیاط می‌توانند که خطر دستگیری را کاهش دهند (کلارک و جان اک، ۱۳۸۸، ۲۲۹). به همین دلیل پیشگیری وضعی خطر جرم را افزایش داده و تلاش برای مجازات بزهکاران را غیر ضروری می‌سازد. لذا این تکنیک می‌کوشد تا از طریق کاربست تدابیر نظارتی و مراقبتی، خطرات ارتکاب جرم را افزایش داده و از این طریق از وقوع جرم پیشگیری نماید. قانونگذار افغانستان نیز با استفاده از کاربست این تکنیک، بزهکاری کارمندان بانکی تا حدودی کاهش داده است.

۲-۱- نظارت و شناسایی کامل کارمندان

نظارت و شناسایی کامل کارمندان بانکی از مهمترین کاربست تکنیک‌های افزایش خطرات جرم محسوب شده و نقش اساسی در پیشگیری وضعی از بزهکاری کارمندان ایفاء می‌کند. زیرا؛ اولاً اگر هویت و خصوصیات فردی کارمندان برای نهادهای بانکی مشخص باشد، اطمینان بیشتری در تعیین اعضاء بانک بوجود می‌آید. ثانیاً نظارت کارمندان بانکی از خودکامگی آنان جلوگیری می‌کند که در نتیجه باعث پیشگیری از جرایم بانکی می‌شود. کاربست این تکنیک در قوانین بانکی افغانستان به صراحت بیان نشده است. اما مواد متعددی وجود دارد که می‌توان از آن نظارت و شناسایی کامل کارمندان بانکی را استنباط کرد. از جمله:

الف- بند ۱ ماده ۶۲ قانون بانکداری افغانستان بیان می‌کند که شخصی به حیث مدیر و یا کارمند واحد بررسی داخلی استخدام شده می‌تواند که شایسته و مناسب بوده و از تحصیلات عالی، تجربه و اهلیت مسلکی لازم جهت پیشبرد فعالیت‌های واحد بررسی داخلی برخوردار باشد.

ب- بند ۳ ماده ۶۳ قانون بانکداری بیان می‌کند که یکی از وظایف واحد بررسی داخلی، مطالبه توضیحات لازم از کارکنان بانک در رابطه به نواقض و اشتباهات موجود در اجراءات آنان است. در نتیجه از مواد فوق مشخص می‌شود که نظام‌بانکی افغانستان به نحوی از طریق شناسایی کارمندان سعی در پیشگیری از بزهکاری آنان نموده است.

^۱ - Increasing perceived effort.

۲-۲- ایجاد واحد بررسی داخلی

نظام بانکی افغانستان ایجاد واحد بررسی داخلی را نیز از جمله تکنیک‌های افزایش خطر بزهکاری می‌داند. چنانکه بانک‌ها به منظور نظارت و بازرسی دقیق مکلف به ایجاد این واحد نموده است. زیرا؛ با ایجاد واحد بررسی داخلی، کارمندان به خود جرأت ارتکاب جرایم از قبیل رشوه، اختلاس، پولشویی و... را نمی‌دهند. در مواد ۶۰ و ۱۲۰ قانون بانکداری بیان شده؛ که بانک‌ها مکلف به ایجاد سیستم‌های معلوماتی و کنترل داخلی مناسب با در نظر داشت فعالیت‌های بانکی و خطرات متوجه آن، می‌باشد. همچنین ماده ۶۳ قانون فوق، کارمندان واحد بررسی داخلی را مسئول ارزیابی کلیه اسناد، اشتراک در جلسات هیئت نظار و کمیته بررسی، درخواست توضیحات از کارمندان بانکی در زمینه نواقص و اشتباهات موجود در اجراءات شان و رفع اشتباهات و... دانسته است.

واحد بررسی داخلی مسئول بررسی سیستم داخلی بانک‌ها است که معمولاً ۸ یا ۱۰ نفر به صورت مستقیم تمام کارمندان را نظارت می‌کنند تا مرتکب تخطی نشوند. تمامی بانک‌های که از این سیستم حمایت کردند، در پیشگیری از بزهکاری کارمندان خویش موفق بوده است. اما بانک‌های مثل کابل بانک، میوند بانک و... که از ایجاد واحد بررسی داخلی حمایت نکردند، در پیشگیری از بزهکاری کارمندان خویش ناموفق بوده که در نتیجه آنان مرتکب جرایم مختلفی شده‌اند.^۱

۲-۳- اتخاذ رویکردهای کوتاه مدت

اتخاذ رویکردهای کوتاه مدت از قبیل نصب دوربین مداربسته، تجهیز کامپیوترها به رمز و کد و... نیز از جمله تکنیک افزایش خطرات بزهکاری کارمندان بانکی می‌باشد و کاربست آن تأثیری مثبت در کاهش بزهکاری آنان دارد. به این دلیل که از یک سوء میان جرایم ارتكابی کارمندان و اتخاذ رویکردهای کوتاه مدت رابطه معکوس وجود دارد. بدین مفهوم که هرچه میزان اتخاذ این رویکردها بیشتر گردد، به همان میزان از بزهکاری کارمندان بانک‌ها کاسته می‌شود (نوروزی دره‌بیدی، ۱۳۹۹، ۴۱۹) و از سوی دیگر کارمندان خود را در یک موقعیت حساس و زیر ذیره‌بین دیده و به خود جرأت ارتکاب جرم را نمی‌دهند. مثلاً با نصب دوربین‌های مداربسته یا تجهیز کامپیوتر هر کارمند به رمز خاص و یا کنترل ورود و خروج کارمندان بانک می‌توان از بزهکاری آنان پیشگیری نمود.

قانونگذار افغانستان در ماده ۱۳۴ قانون بانکداری به صورت کلی به کاربست این تکنیک اشاره نموده است. چنانکه ماده فوق بیان می‌کند که متولی را بعد از انتصاب، جهت مصئونیت دارائی‌ها، سپرده‌های مردم و دفاتر و اسناد بانک، مکلف به تدابیری از قبیل تغییر قفل درب‌های بیرونی دفاتر

۱- مصاحبه انجام شده با محمد شعیب یوسفی، معاون بخش عملیاتی شعبه مرکزی عزیزی بانک در تاریخ

۱۴۰۱/۱۰/۲۹.

بانک، تغییر رمز کامپیوتر، تدابیر جدید جهت کنترل ورود کارمندان به دفاتر بانک و سایر اقدامات ضروری می‌نماید.

الف- تشکیل اتاق کنترل و مانیتورینگ؛ مانیتورینگ عبارت از "آگاه بودن از وضعیت سیستم از طریق بررسی مداوم" است. مانیتور کردن شبکه نیز به معنای بررسی مشکلات شبکه‌های کامپیوتری و اطلاع رسانی به مدیر شبکه است. مثلاً از موارد کاربردی این نرم افزار می‌توان به شبکه بانک‌ها اشاره نمود، که به وسیله یک سیستم مرکزی و چندین مانیتور محقق می‌شود و به عنوان اتاق کنترل نیز شناخته می‌شود (دهستانی، ۱۳۹۴، ۸۷). مانیتورهایی که برای نظارت تصاویر کارمندان استفاده می‌شوند معمولاً مانیتورهای حادثه یا نقطه‌ای نامیده شده و اجازه می‌دهند که اطلاعات و تصاویر کارمندان بدون خطا و در لحظه دیده شوند. بخش عملیاتی^۱ نظام‌بانکی افغانستان نیز جهت نظارت دقیق کارمندان از اتاق کنترل و مانیتورینگ استفاده می‌کند. معمولاً بخش عملیاتی مانیتورینگ مسئول بررسی موارد زیر است:

- بررسی برداشت و انتقال پول بوسیله کارمندان که خارج از مبلغ تعیین شده.
 - نظارت روزانه نمایندگی‌ها؛ مثلاً اینکه چه مبلغ پول وارد بانک شده آیا به شکل درست وارد شده یا خیر؟
 - گزارش روزانه از هر کارمند در پایان ساعت کاری؛ مثلاً از کارمند پرسیده می‌شود که امروز چه مقدار پول انتقال دادی؟ یا چه مقدار به به خزانه شما آمده؟ و...
- بدیهی است این بررسی‌ها به ویژه درخواست گزارش روزانه از هر کارمند باعث پیشگیری از بزهکاری کارمندان بانکی افغانستان می‌شود.

ب- تجهیز کامپیوترها به رمز؛ مهمترین راهکار افزایش خطر برای پیشگیری از بزهکاری کارمندان بانکی افغانستان، تجهیز کامپیوترها و شبکه به رمز است. معمولاً این رمزها از لحاظ امنیتی باید پیچیده^۲ باشند. دو مسئله مهم در این زمینه وجود دارد، یکی اینکه هر کارمند دوبار رمز خویش را اشتباه وارد کند، شبکه وی به صورت خودکار قفل^۴ می‌شود و دیگر اینکه هر ۵ روز یا هر ۱۰ روز نظر به پالیسی بانک‌ها باید رمزهای کامپیوتر و شبکه باید تغییر داده شود.

^۱ -operational department.

^۲ - مصاحبه انجام شده با محمد امین خوستوال، مدیر بخش عملیاتی شعبه مرکزی عزیزی بانک در تاریخ

۱۴۰۱/۱۰/۲۹.

^۳ - complex.

^۴ - lock.

پ- **نصب دوربین مداربسته:** یکی از مزایای دوربین مداربسته (به ویژه دوربین‌های Dome) این است که حس امنیت از کارمندان را به کلی سلب نموده و آنان متوجه نمی‌شوند که در حال حاضر تحت دید دوربین قرار دارند یا خیر. تحقیقات نیز نشان داده است در صورتی که این دوربین‌ها به طور حرفه‌ای نصب گردیده باشد، می‌تواند تا ۹۰ درصد از ارتکاب جرایم جلوگیری کند (دهستانی، ۱۳۹۴، ۸۷). در نظام‌بانکی افغانستان نیز کارمندان بوسیله دوربین‌های مداربسته توسط مدیر شعبه نظارت می‌شوند و سپس به بخش امنیتی و عملیاتی ارسال می‌گردد. بخش امنیتی و عملیاتی این ویدیوها را نزد خود ذخیره می‌کنند، تا اگر در آینده مشکلی پیش آمد از طریق این ویدیوها مشکل را حل نمایند.^۲

۳- **کاربست تکنیک‌های مبتنی بر کاهش منافع**

کلارک معتقد است که هدف از این تکنیک، کاهش عواید حاصل از ارتکاب جرم است. زیرا زمانی که از انجام یک عمل مجرمانه سودی عاید بزهکار نشود از انجام آن منصرف می‌شود. لذا از ابعاد مهم پیشگیری وضعی، پی بردن به عواید ناشی از جرم و یافتن راه‌های مناسب برای کاهش یا حذف آنها است. کلارک چهار شیوه را زیر مجموعه این تکنیک قرار داده است که عبارتند از: جا به جایی و حذف آماج جرم، شناسایی اموال، حذف یا کاهش جذابیت وسایل تحریک آمیز و محروم نمودن از منافع (صفاری، بی‌تا، ۲۹۵). اما کاربرد دو شیوه آن (محروم نمودن از منافع از طریق شایسته سالاری و حذف آماج جرم از طریق تعدیل قواعد مربوط به اسرار بانکی) در پیشگیری از بزهکاری کارمندان افغانستان نقش مؤثر دارد.

۳-۱- **محروم نمودن از منافع**

از نظر کلارک محروم نمودن از منافع، یکی از بهترین تکنیک‌های کاهش منافع است که باعث پیشگیری وضعی از جرایم می‌شود. بالتبع از طریق شایسته‌سالاری در استخدام نیز می‌توان منافع و عواید حاصله ارتکاب جرایم از سوی کارمندان بانکی را کاهش داد. زیرا؛ به کارگیری کارمندان بانکی توانا، متعهد و وظیفه شناس که به آسانی تطمیع نشده و از وظیفه و مقام خود در جهت اهداف

۱ - Backup file.

۲ - مصاحبه انجام شده با علی رضا عطایی کارمند بخش تکنالوژی معلوماتی شعبه مرکزی عزیزی بانک در تاریخ

۱۴۰۱/۱۰/۲۹.

۳ - Reducing the anticipated rewards.

شخصی سوء استفاده نکنند، علی‌رغم سهولت در کشف جرایم بانکی باعث کاهش جرایم بانکی می‌شود. به این دلیل که کارمندانی که لیاقت علمی و اخلاقی بالای ندارند به مراتب بیشتر از دیگران مرتکب جرایم بانکی می‌شوند و ضررهای قابل توجهی به نظام بانکی کشور وارد می‌کنند (آزاد منش، ۱۳۹۸، ۱۳۲). قانونگذار افغانستان نیز به این امر توجه نموده و جهت پیشگیری از بزهکاری کارمندان بانکی، در بند ۲ ماده ۲۰ قانون بانک مرکزی یکی از شروط استخدام را به حیث رئیس، معاون و یا ناظر در بانک مرکزی شهرت نیک و تحصیلات عالی (ترجیحاً در علم اقتصاد، بانکداری و حقوق) یا تجربه دانسته است. در ماده ۷ مقررہ اجاره مالی بانک مرکزی نیز یکی از شرایط و اوصاف رئیس و اعضای اجاره دهندگان مالی را حداقل درجه تحصیلی لیسانس یا داشتن ۵ سال سابقه کاری در عرصه تجارت دانسته است. همچنین ماده ۶۲ قانون بانکداری در زمینه استخدام کارکنان واحد بررسی داخلی مقرر می‌دارد که شخصی به حیث آمر و یا کارکن واحد بررسی داخلی استخدام می‌شود که شایسته و مناسب بوده و از تحصیلات عالی، تجربه و اهلیت مسلکی لازم جهت پیش‌برد فعالیت‌های بررسی داخلی برخوردار باشد. اما در عمل این مواد قانونی در نظام بانکی افغانستان همواره نادیده گرفته شده است و یکی از عوامل اساسی بزهکاری کارمندان بانکی عدم شایسته سالاری در انتخاب کارمندان بوده است. بنابراین بایست نظام بانکی افغانستان به منظور پیشگیری وضعی از بزهکاری کارمندان، حین استخدام آنان سیاست سختگیرانه را اتخاذ نماید و قبل از استخدام کارمندان را مورد شناسایی کامل قرار دهند. زیرا؛ سختگیری در استخدام، کلیت ذهنی کارمند را ساخته و به کارمند اطلاع می‌دهد که با چه شرایطی سختی پذیرفته شده و چه قدرتی در مقابل وی قرار دارد (حسن آبادی، ۱۳۹۲، ۶۵)، به همین دلیل حداکثر تلاش خود را می‌کنند که تخلفی را مرتکب نشوند.

۲-۳- حذف آماج جرم

به نظر کلارک حذف آماج جرم نیز از جمله تکنیک‌های کاهش منافع است که باعث پیشگیری وضعی از جرم می‌شود. بالتبع حذف تعدیل قواعد مربوط به اسراربانکی نیز باعث حذف آماج جرم شده و از جمله تکنیک کاهش منافع محسوب می‌شود. زیرا؛ کارمندان بانکی به منبع وسیعی از اطلاعات مشتریان خود که مهم و حساس است، دسترسی دارند. لذا قواعد الزام‌آوری برای آنان وجود داشته باشد تا رازداری بانکی را حفظ نمایند (شمس‌ناتری و توسلی‌زاده، ۱۳۹۰، ۲۱۲). مثلاً در ماده ۶۵ قانون بانکداری بیان شده است که کارمند، عضو هیئت نظار و هیئت عامل بر حال و سابق بانک مکلف هستند، اسرار بانک را حفظ نموده و معلوماتی را که در جریان دوره خدمت حاصل نموده‌اند، نمی‌تواند به نفع شخصی استفاده یا آن‌را در اختیار سایر اشخاص قرار دهند مگر به حکم قانون. در ماده ۸ قانون جلوگیری از پولشویی مقرر شده است که مراجع گزارش‌دهنده، مراجع ذیصلاح نظارتی و مفتیش

داخلی و بیرونی مکلفاند بدون در نظر داشت مسئولیت‌شان مبنی بر حفظ اسراربانکی یا مسلکی که مطابق اسناد تقنینی مربوط یا به نحوی دیگری به آنان تفویض گردیده باشد، احکام این قانون را رعایت نمایند. اما نقض قواعد حفظ اسراربانکی و تعدیل آن باعث پیشگیری وضعی از بزهکاری کارمندان می‌شود (نجفی، ۱۳۹۴، ۷۸). این تکنیک پیشگیرانه که به ویژه در پیشگیری از جرم پولشویی کاربرد دارد کارمندان را مکلف به گزارش‌دهی موارد مشکوک و اعلام اسراربانکی مشتریان می‌نماید. پس تعدیل قواعد اسراربانکی می‌تواند آماج جرم را حذف نموده و سبب پیشگیری وضعی از بزهکاری کارمندان بانکی شود. بنابراین بهتر به نظر می‌رسد که برای پیشگیری وضعی از بزهکاری مدیران بانک، ماده ۶۵ قانون بانکداری و ماده ۸ قانون جلوگیری از پولشویی یا امثال آن تعدیل شود.

۴- کاربست تکنیک‌های مبتنی بر حذف معاذیر^۱

از نظر کلارک آخرین گروه از تکنیک‌های پیشگیری وضعی حذف معاذیر و یا از بین بردن بهانه‌ها است (محمدنسل و یوسفوند، ۱۳۸۹، ۱۳). هدف کلارک از این تکنیک، سلب توجیه‌ها و بهانه‌ها است که باعث تحریک و تشویق فرد به انجام عمل مجرمانه می‌شود. بدین مفهوم که بزهکاران قضاوت منطقی از رفتار خود داشته و در اغلب موارد برای بی‌اثر کردن اعمال مجرمانه خود، آنرا منطقی جلوه می‌دهند. کلارک این تکنیک را شامل راهکارهای از قبیل وضع قوانین، آموزش و... می‌داند (صفاری، بی‌تا، ۲۹۵) که از طریق کاربست دو راهکار آن می‌توان (تدوین اخلاق حرفه‌ای و کدهای رفتاری) از بزهکاری کارمندان بانکی افغانستان پیشگیری نمود.

۴-۱- آموزش و توانمندسازی کارمندان

آموزش و توانمندسازی کارمندان بانکی یکی از بهترین کاربست‌های تکنیک حذف معاذیر است که باعث پیشگیری وضعی از بزهکاری آنان می‌شود. لذا افزایش مهارت و توانمندسازی کارمندان در پیشگیری از بزهکاری آنان امر مهم تلقی می‌شود (دیوید، ۱۳۸۴، ۱۶۵). زیرا؛ از یک سوء دستیابی به موفقیت در زمینه‌های مربوط به پیشگیری از بزهکاری کارمندان بانکی، مستلزم آموزش و توانمندسازی آنان درباره ماهیت، ویژگی‌ها آثار و پیامدهای جرایم بانکی است. از سوی دیگر انتظار پیشگیری از بزهکاری کارمندان بدون توانمندسازی و آموزش آنان، انتظار غیر معقول و نادرست است. بدیهی است که هرگاه کارمندان بانک از جرایم بانکی آگاهی کامل داشته و از ویژگی‌ها و پیامدهای آن مطلع باشند، در پیشگیری از آن تلاش می‌کنند که اولاً از ورود آن به محیط بانکی جلوگیری

^۱ - Removing excuses.

^۲ - David.

نمایند؛ ثانیاً بر فرض ورود، بدون آنکه خود اشتراک در آن جرم داشته باشد از طرق مختلف در صد دفع آن باشند و ثالثاً از آلوده شدن دیگران نیز جلوگیری کنند. قانونگذار افغانستان نیز به منظور پیشگیری از بزهکاری کارمندان بانکی به کاربست این تکنیک متوسل شده است.

الف- در ماده ۲۸ مقررہ اقدامات پیشگیرانه بیان می‌کند که مؤسسات مالی مسئول آموزش‌دهی کارمندان و به روزرسانی مداوم مهارت‌های آنان می‌باشند. آموزش‌دهی باید شامل مثال‌های واقعی معاملات که باعث پولشویی و تأمین مالی تروریسم گردیده‌اند و آگاهی‌دهی در مورد نقش کارمندان در پروسه عمومی تشخیص مجازات پولشویان و تأمین‌کنندگان مالی تروریست‌ها باشند.

ب- در فقره ۴ بند ۱ ماده ۱۹ قانون جلوگیری از پولشویی بیان شده است که مؤسسات مالی به منظور پیشگیری از پولشویی مکلف به آموزش مداوم کارمندان خود هستند. همچنین در بند ۴ ماده ۳۲ قانون فوق یکی از وظایف مرکز تحلیل و راپورهای مالی را آموزش کارمندان بانکی در صورت امکان دانسته است.

۲-۴- تدوین اخلاق حرفه‌ای و کدهای رفتاری^۱

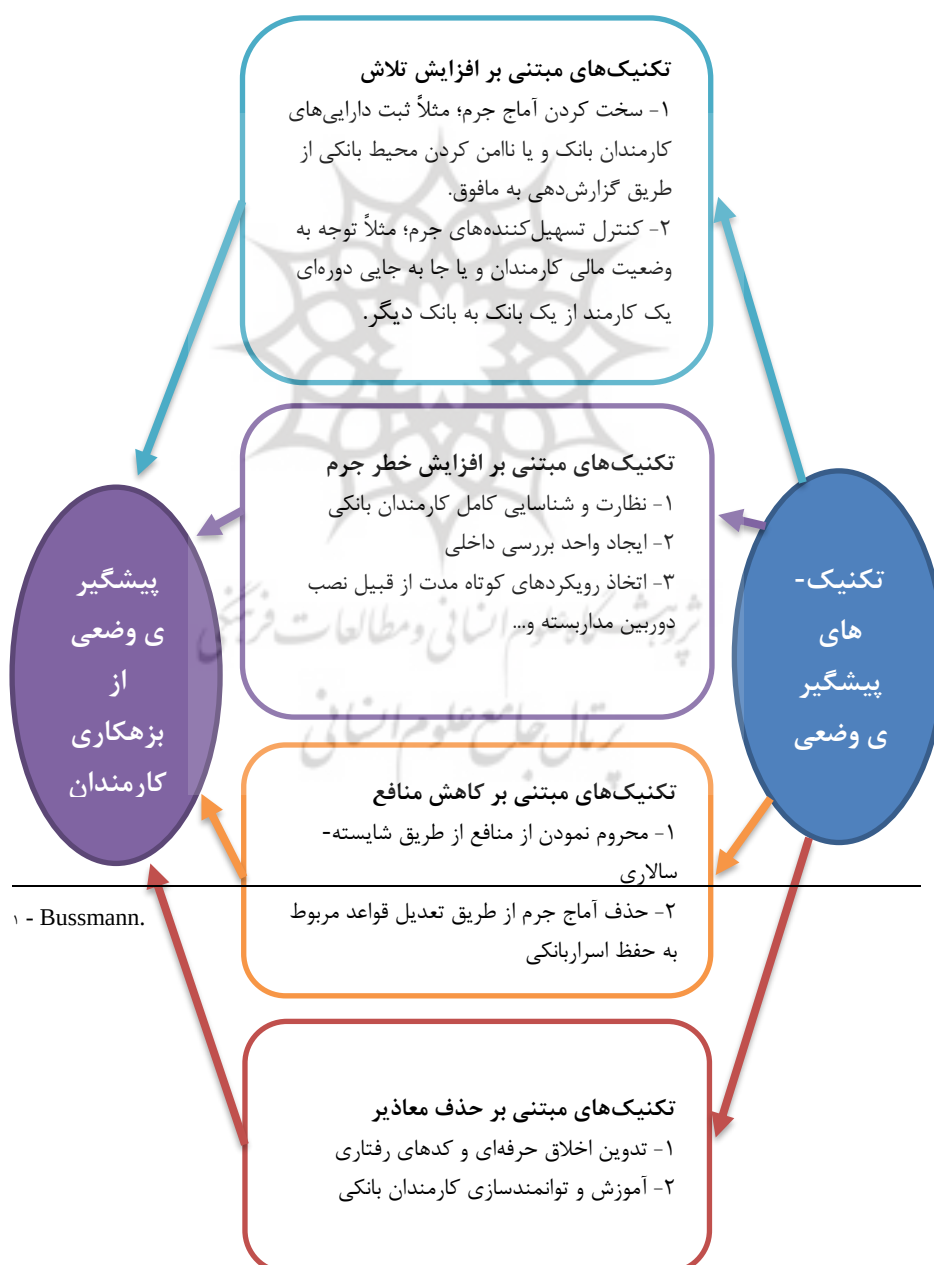
یکی دیگر از کاربست‌های تکنیک حذف بهانه‌ها که باعث پیشگیری وضعی از بزهکاری کارمندان بانکی می‌شود، تدوین کدهای رفتاری و اخلاق حرفه‌ای کارمندان بانکی است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۷، ۴۷۲-۴۶۹). در یک تعریف جامع می‌توان گفت که کدهای رفتاری مجموعه‌ای از ارزش‌ها و روش‌های مطلوب تعامل با دیگران در محیط‌های مختلف اجتماعی، شغلی و... می‌باشد که در قالب باید و نبایدها تجلی می‌یابد. این قواعد می‌تواند در کیفیت مطلوب انجام امور اداری و سازمانی موثر بوده و سطح بالای رضایتمندی و انجام امور صحیح را در پی داشته باشد (دادخداپی، ۱۳۹۰، ۲۱۴ و آزاد منش، ۱۳۹۸، ۱۲۷). مبنای این مقررات اصول اخلاقی و دینی می‌باشد که معمولاً کدهای رفتاری با امکان نظر اصول اخلاقی عدالت، بی‌طرفی، استقلال، وفاداری به نهاد، شفافیت و... مقرر می‌شود (پیترولانگست و دیگران، ۱۳۸۷، ۲۰۰). اهمیت تدوین اخلاق حرفه‌ای و کدهای رفتاری کارکرد پیشگیرانه وضعی آن است نه ماهیت منفعت‌آور آنها، پس تدوین و آموزش این قواعد به همان اندازه حائز اهمیت می‌باشد که آموزش سایر مهارت‌ها در قلمرو بزهکاری کارمندان بانکی دارای اهمیت است (مک‌گرو، موفیت و جانر، ۱۳۸۴، ۱). بنابراین تدوین اخلاق حرفه‌ای و کدهای رفتاری ناظر بر مشاغل مختلف به ویژه امور بانکداری از جاذبه و فریبندگی گزینه‌های مجرمانه کاسته، نقش مسلمی در

^۱ - Code of Conduct.

^۲ - McGraw, Moffeit, & Johnr

پیشگیری وضعی از بزهکاری کارمندان بانکی بازی می‌کند و یا به عبارت دیگر حرفه‌ای از بسیاری جهات، هسته اصلی پیشگیری مؤثر از بزهکاری کارمندان بانکی است (بوسمن، ۱۳۸۲، ۱۵). در نظام بانکی افغانستان نیز یکی از دلایل بزهکاری کارمندان بانکی، نداشتن چنین ارزش‌ها می‌باشد. پس برای اینکه رفتار خوب و شایسته کارمندان بانکی تضمین شود، نظام بانکی باید کدهای رفتاری برای بانک‌ها و مؤسسات مالی تصویب نموده و کارمندان را به اطاعت از این کدها مکلف نمایند. کارمندان قدیمی و جدید الشمول در بانک‌ها نیز بایست به طور رسمی به عضویت کدهای رفتاری بانکی درآیند و بپذیرند که در صورت عدم پابندی به این کدها از سمت شان کناره‌گیری می‌نمایند.

مدل نظری پژوهش



۱ - Bussmann.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

پژوهش حاضر با هدف اصلی تحلیل تکنیک‌های رونالد کلارک در پیشگیری وضعی از بزهکاری و این سوالات که؛ کاربست تکنیک‌های پیشگیری وضعی از بزهکاری کارمندان بانکی افغانستان کدامند؟ چه مواردی می‌تواند به عنوان راهکارهای کاربردی پیشگیری وضعی از بزهکاری آنان مطرح باشد؟ آغاز شده است. در اندیشه کلارک تکنیک‌های پیشگیری وضعی از جرایم همچون افزایش تلاش برای ارتکاب جرم، افزایش خطر ارتکاب جرم، کاهش منافع جرم و حذف عذرهای عنوان شده است که نتایج آن در بزهکاری کارمندان بانکی افغانستان به تفکیک چنین است:

الف- با توجه به تکنیک‌های کلارک در بحث افزایش تلاش برای ارتکاب جرم؛ می‌توان راهکارهای مختلفی را در زمینه پیشگیری از بزهکاری کارمندان بانکی افغانستان ارائه داد. در نظام بانکی افغانستان تدابیری نظیر ثبت دارایی کارمندان، ناامن کردن محیط بانکی از طریق گزارش‌دهی به مافوق، توجه به وضعیت مالی آنان و جا به جایی دوره‌ای آنان از یک اداره به اداره دیگر، تلاش و زحمت ارتکاب جرایم را افزایش داده و باعث پیشگیری وضعی از بزهکاری کارمندان بانکی می‌شود.

ب- همان‌گونه که کلارک معتقد است که افزایش خطرات جرم علت اصلی پیشگیری وضعی از جرم محسوب می‌شود. این تکنیک در پیشگیری وضعی از بزهکاری کارمندان بانکی افغانستان نیز کاربرد مفید دارد. البته در نظام بانکی افغانستان روش‌های افزایش خطر برای بزهکاری کارمندان یکسان نبوده بلکه اقداماتی وضعی از قبیل نظارت و شناسایی کامل کارمندان، ایجاد واحد بررسی داخلی و اتخاذ رویکردهای کوتاه مدت از قبیل نصب دوربین مدار بسته، اتاق مانیتورینگ و... از جمله تکنیک‌های افزایش خطر جهت پیشگیری وضعی از بزهکاری کارمندان بانکی است.

پ- کلارک یکی دیگر از تکنیک‌های پیشگیری وضعی جرایم را کاهش منافع جرم می‌داند. این تکنیک در پیشگیری از بزهکاری کارمندان بانکی افغانستان نیز کاربرد مؤثر دارد. مثلاً تدابیری پیشگیرانه وضعی از قبیل جلوگیری از خویشتن‌دگماری و تعدیل قواعد مربوط به اسراربانکی در نظام بانکی از جمله تکنیک‌های کاهش عواید حاصل جرایم بانکی محسوب شده که باعث پیشگیری وضعی از بزهکاری کارمندان می‌گردد.

ت- به عقیده حذف معاذیر از دیگر تکنیک‌های پیشگیری وضعی محسوب می‌شود. این تکنیک در پیشگیری از بزهکاری کارمندان بانکی افغانستان نیز نقش بسزایی دارد. چنانکه در نظام بانکی

افغانستان از طریق اقدامات پیشگیرانه همچون تدوین کدهای رفتاری و نیز آموزش و توانمندسازی، عذرها و بهانه حذف گردیده و بزهکاری کارمندان بانکی کاهش می‌یابد. در آخر به منظور پیشگیری مؤثر از بزهکاری کارمندان بانکی افغانستان پیشنهادات ذیل ارائه می‌گردد:

- ۱- چنانکه آمار بزهکاری کارمندان بانکی در همه استان‌های افغانستان بالا بوده (مشاهده شخصی)، پیشنهاد می‌گردد که نظارت درون‌بانکی افزایش یابد. بدین مفهوم که کارمندان جدیدالشمول در حین استخدام به وسیله افراد متخصص و متعهد مورد نظارت و شناسایی کامل قرار گرفته و برخورد جدی و بدون اغماض با کارمندان متخلف از سوی مراجع ذیصلاح صورت گیرد.
 - ۲- از آنجا که در پژوهش حاضر خویشاوندگماری یکی از عوامل بزهکاری کارمندان بانکی بیان شده است. پیشنهاد می‌شود که در حین استخدام افراد، شایستگی آنان با توجه به مسئولیت پذیری، تخصص، ویژگی‌های فردی و روانی و شخصیتی، مدنظر قرار بگیرد نه ارتباطات خویشاوندی.
 - ۳ - با توجه به اینکه حقوق و مزایای مالی کارمندان بانکی افغانستان، باهم تناسب ندارند. پیشنهاد می‌شود که حقوق مزایای مالی کافی به کارمندان پرداخت شود و نیز بین حقوق مدیران بلند رتبه و کارمندان زیر دست همسان‌سازی صورت گیرد.
 - ۴- در آخر نیز پیشنهاد می‌گردد که بسترهای لازم به منظور تدوین کدهای اخلاقی و رفتار حرفه‌ای و نیز آموزش و توانمند سازی کارمندان بانکی در سطوح مختلف و متناسب با شرح وظایف شغلی آنان ایجاد گردد.
- لذا عاقلانه ترین راهکار اصلاح قوانین موجود و تصویب قوانین جدید بانکی افغانستان با توجه به کاربست تکنیک‌های پیشگیری وضعی رونالد کلارک و تأسیس نهاد پیشگیری از جرم در این کشور به عنوان راه حل کارآمد و مؤثر می‌باشد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- ۱- آرش، علی (۱۴۰۰)، بررسی هشت پرونده پولشویی؛ کی‌ها و چگونه تطهیر پول کردند، روزنامه هشت صبح، کابل، ۳۰ دلو. <https://8am.af/review-of-eight-money-laundering-cases-who-and-how-did-they-make-money/>
- ۲- آزادمنش، ابوالفضل (۱۳۹۸)، واکاوی جرایم اقتصادی دولت و مقابله با آن در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی مرکز تفت، دانشکده حقوق.
- ۳- آذری متین، افشین (۱۳۹۸)، جرم‌های خاص بانکی، مجموعه مقالات دانشنامه علوم جنایی اقتصادی، به کوشش امیرحسن نیازپور، چ ۲، تهران: بنیاد حقوقی میزان.
- ۴- ابراهیمی، شهرام (۱۳۹۰)، جرم شناسی پیشگیری، چ ۱، ج ۱، تهران: انتشارات میزان.
- ۵- اردبیلی، محمد علی (۱۳۸۳)، پیشگیری از جرم در حقوق کنونی ایران (میزگرد)، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۴۹-۴۸، صص ۱۴-۱۰۲.
- ۶- اسلامی، مهدی (۱۴۰۰)، تحلیل اقتصادی جرایم بانکی در حقوق ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی.
- ۷- استیون پی، لب (۱۳۹۳)، پیشگیری از جرم، مترجم: شهرام ابراهیمی، دانشنامه بزه‌دیده شناسی و پیشگیری از جرم، ج دوم، تهران، انتشارات میزان.
- ۸- انصاری، ولی الله (۱۳۹۲)، حقوق اداری، تهران، انتشارات حقوق دانان.
- ۹- اطلاعات روز (۱۳۹۲)، امنیت بانک‌ها و اعتماد آسیب دیده مردم، ۳۰ میزان. <https://www.etilaatroz.com/3320/>
- ۱۰- پیتزلانگست و دیگران (۱۳۸۷)، برنامه‌های جهانی مبارزه با فساد، مترجمان: امیرحسین جلالی-فراهانی و حمید بهره‌مند بگ‌نظر، دفتر مطالعات فناوری‌های نوین، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران.
- ۱۱- حسینی، سیدحسین و محمد مسعود ملازمیان (۱۳۹۴)، بررسی تطبیقی پیشگیری وضعی از جرم ارتشا در حقوق ایران و کنوانسیون مریدا، پژوهشنامه حقوق کیفری، سال ششم، شماره اول، صص ۶۶-۸۲.
- ۱۲- حسن‌آبادی، اعظم، (۱۳۹۲)، جایگاه نظام‌بانکی در پیشگیری از جرایم مالی و اقتصادی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اداری و اقتصادی، دانشگاه فردوسی مشهد.
- ۱۳- دادخدایی، لیلا (۱۳۹۰)، فساد مالی - اداری و سیاست جنایی مقابله با آن؛ با تکیه بر کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد، ج ۱، تهران، انتشارات میزان.
- ۱۴- دهستانی، حامد (۱۳۹۴)، پیشگیری از جرایم مالی کارکنان بانک در سیستم بانکی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تفت، دانشکده حقوق.

- ۱۵- رضایی منش، سجاد (۱۳۹۹)، پیشگیری از جرایم در بانکداری نوین (الکترونیک) و راهبردهای کیفری برای پیشگیری از آن، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق، دانشگاه پیام نور مرکز کرج.
- ۱۶- سلیمانی، سجاد (۱۳۹۲)، تحلیل جرم شناختی اختلاس، فصلنامه کارآگاه، ۲ (۶)، صص ۱۱۵-۱۴۱.
- ۱۷- (۱۳۹۳)، پیشگیری از اختلاس، فصلنامه کارآگاه، ۲ (۲۶)، صص ۷۱-۹۲.
- ۱۸- شفقی، مرضیه (۱۳۹۱)، شیوه‌های پیشگیری از جرایم بانکی با تأکید بر پیشگیری وضعی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق، دانشگاه قم.
- ۱۹- شکوری، مجتبی (۱۴۰۰)، بررسی راهکارهای پیشگیرانه از جرایم بانکی در ایران از طریق ارتقای مسئولیت اجتماعی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق.
- ۲۰- شمس‌ناتری، محمد ابراهیم و توران توسلی‌زاده (۱۳۹۰)، پیشگیری وضعی از جرایم اقتصادی، فصلنامه حقوق، ۴۱ (۴)، صص ۱۹۹-۲۱۷.
- ۲۱- علیزاده، رامین (۱۳۹۸)، طراحی الگوهای پیشگیری از جرایم بانکی در سیاست جنایی ایران، رساله دوره تخصصی دکتری، دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل.
- ۲۲- فلسون، مارکس و رونالد کلارک (۱۳۸۸)، فرصت و بزهکاری: نگرشی کاربردی برای پیشگیری از بزهکاری، مترجم: محسن کلانتری و سمیه قزلباش، زنجان، نشر دانش زنجان.
- ۲۳- قانون بانکداری مصوب سال ۱۳۹۴.
- ۲۴- قانون بانک مرکزی مصوب سال ۱۳۸۲.
- ۲۵- قانون جلوگیری از پولشویی و عواید ناشی از جرم مصوب سال ۱۳۹۳.
- ۲۶- قانون اشاعه و ثبت دارایی‌های مقامات و کارکنان دولتی مصوب سال ۱۳۹۶.
- ۲۷- کلارک، رونالد وی و جان اک (۱۳۸۸)، جرم شناسی پیشگیری (۶۰ رویه و راه کار برای پیشگیری از جرم)، مترجمان: مهدی مقیمی و مهدیه تقی‌زاده، تهران، سازمان زرد.
- ۲۸- کلارک، رونالد وی (۱۳۹۳)، پیشگیری وضعی از جرم، مترجم: علی افراسیابی، دانشنامه بزه‌دیده شناسی و پیشگیری از جرم، ج دوم، تهران، انتشارات میزان.
- ۲۹- گسن، رمون (۱۳۷۶)، روابط میان پیشگیری وضعی و کنترل بزهکاری، مترجم: علی حسین نجفی ابرندآبادی، نشریه تحقیقات حقوقی، شماره ۱۹، صص ۶۰۵-۶۲۸.
- ۳۰- مشهدی‌زاده، علیرضا (۱۴۰۱)، راهبردهای کاربردی پیشگیری غیرکیفری از جرایم بانکی، فصلنامه علمی مطالعات پیشگیری از جرم، ۱۷ (۶۴)، صص ۲۱-۳۹.

- ۳۱- محمدنسل، غلامرضا و جواد یوسفوند (۱۳۸۹)، راهکارهای اثر بخش پیشگیری وضعی از گرفتن رشوه، مجله نظارت و بازرسی، (۴)، ۱۳، صص ۱۴۳-۱۶۸.
- ۳۲- محمدنسل، غلامرضا، یدالله عسکری، مهدی جعفری، محمد هادی توکل‌پور (۱۳۹۱)، راهنمایی علمی کاربردی مدیریت پیشگیری از وقوع جرم و آسیب‌هایی اجتماعی، تهران: نشر میزان.
- ۳۳- مهدوی‌پور، اعظم (۱۳۹۵)، سیاست کیفری افتراقی در قلمرو بزهکاری اقتصادی، چ دوم، تهران، انتشارات میزان.
- ۳۴- مقررہ مسئولیت‌ها و اقدامات بازدارنده علیه پولشویی و تمویل تروریزم مصوب سال ۱۳۹۴.
- ۳۵- میرمحمد صادقی، حسین (۱۳۷۴)، تحلیل مبانی حقوق جزا، چ ۲، تهران: جهاد دانشگاهی.
- ۳۶- میرزائی، مریم (۱۳۷۸)، بررسی تطبیقی پیشگیری از جرایم اقتصادی در حقوق ایران و اسناد بین‌المللی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی.
- ۳۷- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۸۳)، پیشگیری عادلانه از جرم؛ علوم جنایی (مجموعه مقالات در تجلیل از استاد دکتر محمد آشوری)، چ ۱، تهران: انتشارات سمت، صص ۵۵۹-۵۹۸.
- ۳۸- نجفی ابرندآبادی (۱۳۹۷)، سیاست جنایی در برابر بزهکاری اقتصادی، مجموعه مقالات برگزیده همایش ملی سیاست جنایی ایران در زمینه جرایم اقتصادی؛ دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، اردیبهشت ۱۳۹۵، به کوشش امیرحسن نیازپور، تهران، نشر میزان.
- ۳۹- نجفی، محمد جواد (۱۳۹۴)، بررسی تطبیقی مجازات‌ها و روش‌های پیشگیری از جرایم مالی کارکنان دولت در حقوق ایران و انگلیس، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه قرآن و حدیث، دانشکده الهیات و معارف اسلامی.
- ۴۰- نوروزی دره‌بیدی، زینب، محسن شکرچی‌زاده و راضیه قاسمی کهریزسنگی (۱۳۹۹)، پیشگیری وضعی از بزهکاری مدیران بانکی در قبال تسهیلات مالی با مطالعه تطبیقی نظام حقوقی ایران و کنوانسیون مریدا، فصلنامه علمی تحقیقات حقوقی آزاد، ۱۳ (۴۹)، صص ۴۰۹-۴۲۶.
- ۴۱- نیازپور، امیرحسن (۱۳۹۷)، رویکرد سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران به "پیشگیری از بزهکاری اقتصادی"، در سیاست جنایی در برابر بزهکاری اقتصادی، مجموعه مقالات برگزیده همایش ملی سیاست جنایی ایران در زمینه جرایم اقتصادی؛ دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، اردیبهشت ۱۳۹۵، تهران، نشر میزان.
- ۴۲- ویلی جان (۱۳۸۱)، نقش مجالس قانونگذاری در مقابله با فساد، مترجم: احمد رنجبر، مجله مجلس و راهبرد، شماره ۳۶، صص ۸۴-۱۱.
- 43- Biagoli, Antonello (2008), "Financial crime as a threat to the wealth of nations", journal of money laundering control, Emerald group publishing limited, Vol. 11 No. 1

- 44- Brown, Stephen E. Esbensen, F. Geis, G. (2010) *Criminology: explaining crime and its context*, Anderson Publishing, 7th Edition
- 45- Bussmann, Kai- D (2006), *Causes of Economic crime and the Impact of Values: Business Ethics as a crime prevention measure*, Martin- luther- university, faculty of Law, Halle, Germany.
- 46- Clarke, Ronald R. (1997), *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies*, Second Edition. New York: Harrow and Heston.
- 47- Clarke, Ronald V.; Derek, B. Cornish (1985), *Crime Control in Britain: A Review of Policy Research*, Albany: State University of New York Press.
- 48- Clarke, R. V. (1995), *Situational Crime Prevention*. in Michael Tonry and David P. Farrington {eds}, *Building a Safer Society: Strategic Approaches to Crime Prevention*. Crime and Justice. Vol. 19. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- 49- Cornish, Derek B. & Ronald V. Clarck (2003), "Opportunities, Precipitators and Criminal Decisions: A Reply to Wortley's Critique of Situational Crime Prevention", *Crime Prevention Studies*, Vol. 16.
- 50- David, Bradshaw (2006), *A wolf in sheep clothing*, journal of financial crime, Emerald Group publishing limited, vol 13, No 3.
- 51- Ewans, Martin (2022), *Afghanistan; A Short History of its people and Politics*, USA, Published by HarperCollins Publishers.
- 52- Hakimi, Mehdi (2015), *Curbing Illicit Financial Flows in Afghanistan: Money Laundering, Terrorist Financing and Hawala*, Integrity Watch Afghanistan, USAID, pp 1-44.
- 53- McGraw, Harrison & Mofeit, Kathy s. & Omalley Jr, Johnr (2008), *An Analysis of the ethical codes of corporations and business schools*, *Journal of business Ethics*, DOI 10.1007, s 10551.
- 54- Siegel, Larry J. (2010) *Criminology, Theories, Patterns, and Typologies*, USA: Wadsworth, Cengage learning, tenth edition.
- 55- Wang, John Z. (2002) "Bank Robberies by an Asian Gang: An Assessment of the Routine Activities Theory", *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 46(5): 555-568

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی